
تحلیل محتوای روزنامه های کثیرالانتشار در دوره هشتم ریاست جمهوری اسلامی ایران از نظر مطالب مرتبط با کتاب و کتابخوانی

بتول رحمانی*، دکتر فاطمه نوشین فرد**

چکیده: پژوهش حاضر، با هدف تحلیل محتوای روزنامه های اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری از نظر مطالب مرتبط با کتاب، کتاب خوانی و کتابخانه ها در دولت هشتم ریاست جمهوری اسلامی ایران اجرا شده است. پژوهش حاضر از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش مقاله ها، گزارش ها، معرفی ها و نقدهای منتشره در روزنامه های اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری از خرداد 1380 تا مرداد 1384 (جمعاً 204 ماه) است. داده ها با مراجعه مستقیم به اسناد و مدارک مربوطه گردآوری شده است. برای ارزیابی یافته های پژوهش، داده های حاصل با استفاده از آمارهای توصیفی، جداول فراوانی و نمودارها و آمار استنباطی، آزمون T و تحلیل واریانس دو راهه به کمک نرم افزارهای آماری SPSS و Excel تجزیه و تحلیل شد. نتایج حاصل از تحلیل داده ها نشان داد که: فعالیت های فرهنگی مربوط به معرفی های کتاب در سطح معناداری است و روزنامه ایران با فعالیت فرهنگی 54/08 در دولت هشتم بر سایر روزنامه ها پیشی گرفته است. هم چنین بیشترین فعالیت فرهنگی در سال 81 و کمترین فعالیت فرهنگی در سال 84 است.

کلید واژه ها: کتاب، فرهنگ کتاب خوانی، کتابخانه ها، روزنامه های کثیرالانتشار، دولت هشتم.

* دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

Batol-rahmany@yahoo.com

** استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

Nooshinfar2000@yahoo.com

مقدمه

کتاب سرچشمه آگاهی بخشی به جامعه و جزء لاینفک جوامع متمدن و مترقی محسوب می‌شود، زیرا کتاب زیباترین تجلی‌گاه حقایق و معانی متعالی است که نقشی بی بدیل در ارتقای سطح فرهنگ جامعه ایفا می‌کند و در واقع مجهزترین و کارآمدترین ابزار توسعه فرهنگی است و در این زمینه حتی دارای جایگاهی مهم تر از سایر وسایل ارتباط جمعی است. کتاب ابزار مناسبی برای تغییر فرهنگ به حساب می‌آید و یکی از عواملی است که به کمک آن می‌توان عناصر جدید فرهنگی را به ذهن خواننده انتقال داد و ترکیب فکری جدیدی در او ایجاد کرد، به همین سبب دین مبین اسلام، مطالعه کتاب را مهم دانسته و حتی خداوند تبارک و تعالی در سوره قلم، کتابت را یکی از عظیم‌ترین نعمت‌های الهی دانسته است که بشر را با آن هدایت فرموده و به آن سوگند یاد کرده است ((ن والقلم وما یسطرون)) (امانی، 1379: 20).

کتاب و کتاب خوانی از جمله مباحثی هستند که گرچه قدمت آنها به قدمت آفرینش انسان است، امروزه به مدد فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ضرورت توانمندسازی فکری و عملی انسان‌ها موضوعیت بیشتری یافته‌اند و با برخورداری از دو ویژگی تأثیرپذیری و تأثیرگذاری باب بسیاری از مباحث را به روی خود گشوده‌اند.

تجربه جهانی نشان می‌دهد که رشد و توسعه تمدن‌ها، ریشه در رشد فکری و فرهنگی هر جامعه دارد و بدون رشد فرهنگ کتاب خوانی در جوامع، نمی‌توان به رشد هیچ تمدنی دل خوش کرد. باید تأکید کرد که علی‌رغم رشد رسانه‌های گوناگون جمعی تاکنون هیچ رسانه‌ای نتوانسته است نقشی را که کتاب در رشد تمدن‌ها داشته است، ایفا نماید. کتاب به عنوان مهم‌ترین محمل اطلاعاتی، از سنگ نبشته‌ها گرفته تا شکل امروزی آن، همواره نقش مهمی در فرآیند ارتباطات و گفتمان‌های فرهنگی داشته است. افزایش قابل توجه سطح دانش عمومی جامعه باعث می‌شود که مردم در مورد موضوعات مهم اجتماعی و عمومی که با سرنوشت خود آنها و جامعه ارتباط پیدامی‌کند، حساسیت بیشتری نشان دهند. میزان مطالعه و روی آوری به کتاب از مهم‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه است.

سازمان آموزش علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)¹ در بسیاری از کنفرانس‌های خود اساس توسعه اقتصادی را گسترش کتاب و برنامه‌ریزی دراز مدت آموزش دانسته است؛ شورای اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل نیز کتاب را یکی از وسایل لازم عمران و پیشرفت ملت‌ها می‌داند (جوآزاده، 18:1387).

اما از اواخر سال 1375 رویکرد جدی پرداختن به کتاب و فرهنگ مکتوب و نقد و بررسی آن در جامعه شدت و روند تازه‌ای به خود گرفت. فضای گسترده‌ای که در روزنامه های کشور به وجود آمد بر این نهال نوپا آب فراوانی افشاند؛ هم اکنون پرداختن به کتاب، چاپ، معرفی، نقد و بررسی کتاب های منتشره جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده اند؛ اگرچه بسیاری از این نقدها و نظرها، بیش از آن که نقد باشند، معرفی گونه‌هایی هستند که خوانندگان را به خواندن آن آثار تشویق می‌کنند، اما همین که روزنامه های کشور پس از سال ها که صفحات سینمایی آنها سخن نخست را می‌گفت، به اخبار و رویدادهای کتاب نیز روی آورده اند، امری مهم است.

روزنامه از قدیمی‌ترین رسانه‌های گروهی در ایران است که سابقه آن به سال ها قبل می‌رسد. روزنامه وسیله‌ای است برای آگاهی و شناخت دادن به انسان در مورد خود و دنیایی که او را احاطه کرده، وسیله‌ای است برای مطلع کردن مردم از پیشرفت ها، تحولات و دگرگونی های مختلف در تمام ابعاد زندگی، وسیله‌ای است برای پیوند دادن گذشته به حال و حال به آینده و پیوند دادن تاریخ به فناوری (باقریان نژاد اصفهانی، 1371: ص 53-54).

در طول سه دهه که از عمر انقلاب اسلامی می‌گذرد، تحولات مهمی در حوزه کتاب و کتاب خوانی روی داده است. این تحولات که با تغییراتی مهم در ساخت اجتماعی و فرهنگی جامعه همراه است عرصه جدیدی را فراروی سیاست گذاران فرهنگی کشور می‌گشاید.

بیان مسأله

در تمامی اعصار، مبنای فرهیختگی فرهنگی و علمی یک کشور را براساس میزانی به نام کتاب سنجیده اند و هر چه به این مهم بیشتر پرداخته شود هویت و اصالت آن ملت بهتر نمود می‌یابد. آنچه مهم است این‌که بشریت تمامی سرمایه و موجودی فرهنگی خود را وامدار کتاب است. کتاب‌ها از آغاز تاکنون عنصر لاینفک هر جامعه‌ای محسوب شده اند و هنوز هم کتاب‌ها و

1. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

نشریات از فراگیرترین و بادوام‌ترین و ارزان‌ترین قالب‌های انتقال دانش و بینش هستند (دهقانی، 1389).

یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری در عصر حاضر میزان مطالعه و کتاب خوانی مردم آن مرز و بوم است و کشور تاریخی ما ایران اسلامی نیز از قدیم الایام تاکنون با داشتن تمدنی چند هزار ساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی و کتابخانه‌های معتبر و علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی سرآمد دول و ملل دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی بسان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد متأسفانه آمار و ارقامی که از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی داخلی و خارجی مانند یونسکو در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی منتشر کرده‌اند، برایمان چندان امیدوار کننده نیستند (زارع تیموری، 1386).

این حقیقت تلخ و گزنده، در جهان متحول امروز، بیانگر یک فاجعه غم‌انگیز است که آرام و پنهان، در گستره فرهنگ جامعه ایرانی، رسوخ یافته و سال‌هاست که ادامه دارد. صرف نظر از سایر علل قابل تامل در این باره، علت اصلی این فاجعه فرهنگی را می‌توان عادت نکردن مردم کشورمان به مطالعه دانست.

در حال حاضر مشکل اصلی جامعه ما این است که هنوز مردم حتی افراد باسواد و آنهایی که از تحصیلات بالایی برخوردارند به خواندن کتاب عادت ندارند. امر مطالعه متأسفانه در جامعه ما بی‌اهمیت تلقی می‌شود و برای ایجاد عادت به مطالعه از دوران کودکی و افزایش مدت زمان آن در بزرگسالی تلاش کافی به عمل نمی‌آید. آمارهای موجود و گزارش سازمان‌های بین‌المللی بیانگر این واقعیت است که کشورهایی که مردم آن به مطالعه عادت ندارند یا مطالعه در بین مردم این کشورها در سطح پایینی قرار دارد از نظر فرهنگی، سیاسی و اقتصادی نیز دچار فقر هستند ایجاد عادت به مطالعه در افراد مستلزم تولید کتاب و توسعه کتابخانه‌ها در جامعه است، همچنین ایجاد فرهنگ مطالعه در قشرهای مختلف مردم و فراگیر کردن کتاب خوانی نیازمند رفع مشکلات مالی در زمینه انتشار کتاب‌ها، نشریات ادواری و تغییر شکل دادن مدیریت آموزشی است. از بین بردن ضعف فرهنگ عمومی نیز به جلوگیری از قطبی شدن موضوعی کتاب‌ها و کمک به جذاب کردن آنها نیاز دارد (امانی، 1379: 4).

کتاب در قیاس با سایر وسایل ارتباطی، به دلیل دارا بودن شرایطی چون عدم نیاز به بودجه کلان، تنوع موضوعات، دسترس پذیری، احساس نزدیکی و باورپذیری مطالب نوشته شده،

انتقال علوم و اطلاعات، آزادی در انتخاب، کنترل مصرف، امکان تفکر و بررسی در مدت زمانی نامحدود و ده ها حُسن دیگر، همچنان یکی از مهم ترین وسیله‌های ارتباطی است.

کتابخانه ها، با فراهم آوردن امکانات سریع دستیابی به کتاب از طریق پوشش وسیع کتابشناختی نقشی اساسی در امر توسعه کتاب و مطالعه دارند. آنها همواره ابزار و بازوی قوی و ریشه‌ای اعتلای فرهنگ جوامع محسوب شده اند و اهمیت دادن به نقش کتابخانه‌ها و توسعه آنها در جهان امروزی دلیل این مدعاست. به طور کلی آنها با تهیه و در دسترس قرار دادن کتب و سایر مواد انتشاراتی در ایجاد عادت به مطالعه در افراد بسیار مؤثرند.

جامعه ای که بتواند در کنار شاخص های اقتصادی مانند درآمد سرانه، توزیع ناخالص ملی و نرخ مرگ و میر بر معیار آموزش و اطلاعات و در حقیقت عنصر دانایی اجتماعی تأکید کند توسعه یافته تلقی می شود. در چنین جامعه ای، روزنامه ها با تولید و توزیع مطلوب اطلاعات، نقش زیادی در بالا بردن آگاهی های گوناگون و ضروری به عهده می گیرند و جامعه را در نیل به تعالی و ترقی همه جانبه یاری می کنند. روزنامه ها در زمینه توسعه فرهنگی می توانند عامل آمیختگی، توازن و پیوند دادن به باورهای اصیل اعتقادی و سنت های بارور جامعه باشند و سبب پویایی افکار شوند. کارکرد رسانه ها در عصر ارتباطات، بی شک در همه عرصه ها انکار ناپذیر است. جراید به خصوص روزنامه ها سودمندترین، فراوان ترین و ارزان ترین وسیله برای بالا بردن سطح آگاهی افراد جامعه و مبارزه با جهل و بی خبری به شمار می آیند.

از جهت دیگر، در جهان امروز روزنامه ها یکی از مهم ترین رسانه های ارتباطی قلمداد می شوند. علی رغم توسعه فناوری های ارتباطی و اطلاعات الکترونیکی، نقش روزنامه ها همچنان در خشان و ارزنده باقی مانده است.

از آنجا که اطلاعات حاصل از این نوع رسانه پایدارتر از رسانه های شنیداری و دیداری نظیر رادیو و تلویزیون است، و همچنین به لحاظ اینکه روزنامه ها اسنادی معتبر محسوب می شوند، بیش از هر چیز توجه عامه را به خود جلب کرده اند.

با توجه به مطالب فوق و اینکه روزنامه ها می توانند آئینه نظرات و رخدادهای اجتماعی باشند، در این پژوهش به بررسی محتوای روزنامه های اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری پرداخته خواهد شد تا مشخص شود ترویج فرهنگ کتاب خوانی و نقش کتاب و کتابخانه ها که یک مسئله مهم در امر آموزش و فرهنگ است، چه میزان در دوره هشتم ریاست جمهوری در روزنامه های ایران مورد توجه قرار گرفته است؟ به سخن دیگر، روزنامه

های ایران در دوره هشتم ریاست جمهوری چقدر به نقش کتاب، کتاب خوان ها و فرهنگ کتاب خوانی اهمیت داده اند؟ انتخاب این روزنامه ها بدین دلیل بوده است که در دوره هشتم ریاست جمهوری که دوره مورد نظر در این پژوهش است. به طور مستمر به انتشار خود ادامه داده اند و نسبت به سایر روزنامه ها در اولویت قرار دارند.

اهمیت موضوع

اهمیت ایجاد عادت مطالعه در افراد معلوم و آشکار است. با توجه به این امر، در جهان امروزی فرهنگی پویا و قدرتمند است که مردم آن پیوسته همنشین کتاب بوده و همواره به مطالعه و یادگیری می پردازند (امانی، 1379: 7). با وجود اینکه بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، نهادها و مراکز علمی و آموزشی در سطحی گسترده برای باسواد کردن مردم در جامعه ایران به وجود آمدند و در سایه تلاش و آموزش چنین مراکزی رفته رفته باسوادان کشور رو به فزونی گذاشتند ولی متأسفانه میزان مطالعه سرانه کشور هماهنگ با آن افزایش پیدا نکرد (همان: 11).

میزان مطالعه کتب غیردرسی در کشور ما در سطح بسیار پائینی می باشد و این پدیده برای جامعه ای که قدمت تاریخی زیادی دارد زیبنده نیست. اگر در ترویج فرهنگ کتاب و کتاب خوانی همتی مداوم و سنجیده به کار بسته نشود، سایه سستی و غفلت بر این رسانه نوشتاری مستولی خواهد شد و جای حضور و انس دلنشین و تعالی بخش کتاب را سرگرمی ها و دل مشغولی های کم ارج خواهد گرفت. در این میان، رسانه می تواند در پی نقش رسانای خویش همچون مدرسه ای بزرگ بر تمامی حیات انسانی پرتو اندازد و در ترویج فرهنگ والای کتاب خوانی گام های مؤثری بردارد.

با توجه به تیراژ پائین کتاب و پائین بودن سرانه مطالعه در کشور ضروری می نماید که روزنامه ها توجه بیشتری به کتاب و موضوعات مربوط به آن داشته باشند چرا که این دو رسانه نوشتاری ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و به عبارت دیگر لازم و ملزوم یکدیگر باشند. روزنامه ها یکی از رسانه های ارتباطی هستند که کارکرد آنها، تامین نیازهای اطلاعاتی، خبری و تحلیلی مردم است. در عین حال توسعه روزنامه ها موجب شده است تا سرعت گردش اطلاعات در جامعه افزایش یابد و به تبع آن آگاهی مردم نسبت به روش های نوین زندگی به سرعت بالا برود. به عبارت دیگر، از مهم ترین دستاوردهای رشد روزنامه ها، تغییرات اجتماعی و

فرهنگی است. از سوی دیگر، اشتغال به کتاب خوانی و میزان تولید کتاب در سال و همچنین توجه به توسعه کتابخانه ها از شاخص های اصلی توسعه فرهنگی کشور به شمار می آیند. دیگر اینکه روزنامه ها با ارائه گزارش ها، مقاله ها و تحلیل های خود راجع به این امر، ضمن انعکاس نظرات مردم و مسئولان و موشکافی دقیق و تیزبینانه موضوع ها و با استفاده از نظرات کارشناسان به ارائه راه حل پرداخته و از این طریق بر تصمیم گیری های عمومی و برنامه های دولت تأثیر خواهند گذاشت.

این ضرورت اجتناب ناپذیر در طول سالیان پس از انقلاب اسلامی مورد تأکید مؤکد قرار گرفته است اما اینکه تا چه اندازه جدی گرفته شده و در عمل موفق بوده و توانسته با حذف موانع، نیازهای جامعه را تأمین نماید، باید به بررسی و ارزیابی آمار تألیف و انتشار کتاب به لحاظ کمی و کیفی و استقبال جامعه از کتاب و کتاب خوانی و مقایسه آن با سایر دغدغه های اجتماعی پرداخت.

هدف اصلی این پژوهش تحلیل محتوای روزنامه های کثیرالانتشار در دوره هشتم ریاست جمهوری اسلامی ایران از نظرانتشارمطالب مرتبط با کتاب و کتابخوانی است. در واقع این پژوهش تلاش خواهد کرد تا مشخص نماید چه تعداد مطالب در ارتباط با کتاب، کتابخانه ها و فرهنگ کتابخوانی در روزنامه های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی و همشهری در دوره هشتم ریاست جمهوری مورد توجه قرار گرفته اند.

سؤال های اساسی پژوهش

این پژوهش سعی دارد در راستای اهمیت موضوع پژوهش و هدف اصلی به سؤال های اساسی زیر پاسخ دهد:

- 1- در دوره هشتم ریاست جمهوری ایران از خرداد 1380 تا مرداد 1384 چه تعداد از مقاله ها، گزارش ها، معرفی ها و نقدهای کتاب در روزنامه های اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری به موضوع های کتاب، کتابخانه ها و فرهنگ کتاب خوانی اختصاص یافته است؟
- 2- آیا تفاوت معناداری میان تعداد مطالب منتشره در روزنامه های کثیرالانتشار اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری در دوره هشتم ریاست جمهوری ایران وجود دارد؟

مبانی نظری

در دوران مدرن، به دنبال حضور و گسترش رسانه های الکترونیکی، بر خلاف پیش بینی ها و نیز دغدغه ها و نگرانی ها، باز هم رقبای تازه به دوران رسیده نتوانستند از شأن و منزلت کتاب در زندگی بشر بکاهند.

همه ساله در سراسر جهان صدها جلد کتاب در رشته های گوناگون منتشر می شود و بر معرفت بشری می افزاید. از این رو در نگاه برنامه ریزان فرهنگی و سازمان های معتبر بین المللی هم چون یونسکو، آمار انتشار کتاب و میزان تمایل مردم به کتاب خوانی در هر کشور از مهم ترین ملاک های توسعه فرهنگی قلمداد می شود (دال، 1382: 7).

مراحل زندگی انسان قلمرو نفوذ کتاب است. ویژگی عمده کتاب ایجاد ارتباط پایدار و مؤثر آدم هاست چه از رهگذر کتاب ارتباط فکری مداوم و منظمی بین افراد به وجود می آید که از طریق انتقال افکار، مفاهیم، معتقدات و استنباط ها بین آنها صورت می گیرد. کتاب در طول اعصار و قرون در آفرینش مدنیت ها و فرهنگ های جوامع مختلف از طریق ایجاد رابطه و اثرات متقابل اندیشه ها و ذهنیات آنها سهم مؤثری داشته و تاکنون در امر اختلاط ملت ها و انتقال تجارب و دانش آنها به همدیگر و نتیجتاً ایجاد تفاهم مرتبط ویژه ای را دارا بوده است (مرکز آمار ایران، 1351: 7).

با توجه به عنایت خاصی که اسلام به علم و دانش داشته است و راه بهروزی و سعادت‌مندی را از آن علماء می داند بدیهی است که توجه به کتاب به عنوان ابزار ارزشمند بسط و نشر علم هم در خور دقت است علاوه بر اینکه معجزه پیامبر اسلام خود، کتاب است و کتاب اگر چه در همه ادیان آسمانی عنصر مقدس و ارزشمندی بوده است ولی در اسلام از ویژگی خاصی برخوردار است (نوروزی، 1382: 33).

جوامع بشری، همیشه نیازمند کسب اطلاعات و آگاهی نسبت به مسایل و اتفاقات پیرامون خود بوده اند و برای دست یافتن به این دانسته ها، دست به اقدامات مختلفی زده اند. همیشه افرادی که اطلاعات و آگاهی هایی داشته اند، درصدد بوده اند که به طرق مختلف آن را به اطلاع دیگران که غیر مطلع هستند برسانند تا آنان نیز از چند و چون قضایای پیرامون خود آگاه شوند. از این رو انسان همیشه در پی این امر بوده که به چه وسیله و روشی می توان ناشناخته ها را هویدا کرد و همگان را به قضایا روشن و آگاه ساخت. در این راستا، به لحاظ تاریخی می توان تا حدودی به وجودی و پیدایش رسانه ای چون روزنامه ها پی برد (نوروزی، 1382: 13).

از نظر تاریخی، دیدگاه ظهور سواد، که از راه تحقیقات انجام شده در مورد رشد و سواد انسان به دست آمده است، به اوایل قرن بیستم مربوط می شود. آزرین¹ در سال 2008 به بررسی وضعیت مطالعه کودکان و نوجوانان در آمریکا پرداخته است. در این پژوهش وضعیت کتاب خوانی در 25 شهر اصلی آمریکا، از طریق تکمیل پرسش نامه و انجام مصاحبه صورت پذیرفته است (قبادی، 1388: ج1، 15).

کازوف¹ در گزارشی به مطالعه مشترک والدین و کودک در آمریکا: کیفیت تعاملات مطالعه بین والدین و بچه ها در برابر کمیت آنها پرداخته است. این گزارش اشاره دارد به چگونگی و وضعیت سواد در خانه، که نقش مهمی در شکل گیری سواد کودکان و رشد اجتماعی - عاطفی آنان دارد. معمولا تأکید روی مطالعه کتاب های داستانی در خانه بوده است. ولی میزان مطالعه کتاب داستان (کمیت) و چگونگی تعامل والدین با فرزندان نشان حین مطالعه کتاب (کیفیت) نامشخص است (قبادی، 1388: ج1، 91).

کلارک² در تحقیقی به نگرش جوانان انگلیسی نسبت به مطالعه در زمینه تأثیر خانواده، همسالان و مدرسه بر مطالعه افراد پرداخته است. این تحقیق که روی 1600 دانش آموز انجام یافته است، تصورات افراد جوان از خود به عنوان خوانندگان اصلی کتاب را بررسی می کند. یافته های کلی نشان می دهد که اکثریت افراد جوان (58٪) از مطالعه خیلی زیاد لذت می برند و خودشان را در گروه کتاب خوانان حرفه ای قرار می دهند. (71٪) جوانان خودشان را اهل مطالعه می دانند و دختران از پسران خودشان را بیشتر اهل مطالعه می دانند (قبادی، 1388: ج3، 18-19).

محمدی (1367) در پژوهشی که به سفارش اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان سمنان با عنوان بررسی میزان علاقمندی نوجوانان و جوانان به مطالعه کتاب انجام داده است به این نتیجه رسید که: 1- افزایش میزان تحصیلات در میزان مطالعه کتب غیر درسی در بین جوانان و نوجوانان تأثیر مثبت دارد. 2- معلمان نقش مؤثری در ایجاد علاقه مندی به مطالعه نوجوانان و جوانان دارند. 3- پسران از دختران کمتر به مطالعه علاقمند می باشند و در اوقات فراغت مطالعه کتاب را در الویت سوم بعد از توجه به فعالیت های ورزشی و تماشای تلویزیون قرار داده اند. 4- نوجوان بیش از جوانان تحت تأثیر تشویق اولیاء به مطالعه کتاب می پردازند. 5- در

¹. Osborne

1. Kassow

2. Clark

میان رسانه های گروهی تلویزیون بیشترین تأثیر را در علاقه مندی نوجوانان و جوانان به مطالعه داشته و بعد از آن روزنامه و مجلات قرار دارند و کمترین تأثیر را هم رادیو داشته است. در بررسی مهنوش (1375) تحت عنوان "انعکاس نقش کتابخانه ها در جامعه براساس تحقیق در مطبوعات ایران" چنین بر می آید که: روزنامه ها بیش از مجلات هفتگی و ماهانه مطلب در مورد کتابداری و کتابخانه ها دارند و کتابدارها گرچه از نفوذ مطبوعات در تغییر افکار عمومی به خوبی آگاهند اما از این منبع در پیشبرد عقاید عمومی در مورد کتابخانه ها آن طور که باید استفاده نمی کنند و اطلاعات و اخبار راجع به فعالیت های خود را برای چاپ به مطبوعات نمی فرستند.

امانی (1379) در پژوهش خود با عنوان بررسی میزان همبستگی میان مطالعه دوران کودکی- نوجوانی و مطالعه در دوران بزرگسالی به این نتیجه رسید که بین مطالعه دوران کودکی- نوجوانی و تداوم مطالعه دوران بزرگسالی رابطه معنادار وجود دارد و بین مطالعات والدین و میزان مطالعه فرزندان همبستگی مثبت مشاهده گردید هم چنین بین متغیرهای برنامه های وسایل ارتباط جمعی از قبیل رادیو و تلویزیون، دسترسی به کتاب های مورد نیاز و مورد علاقه وضعیت اقتصادی خانواده و متغیر مطالعه دوران بزرگسالی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. علاوه بر آن بین تعداد اعضای خانواده و میزان مطالعه کودکان- نوجوانان و هم چنین میزان مطالعه بزرگسالان رابطه منفی مشاهده شد. با توجه به نتایج این پژوهش، خانواده ها، وزارت آموزش و پرورش، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، رسانه های گروهی و سایر سازمان های فرهنگی کشور می توانند نقش مهمی در ترویج فرهنگ مطالعه در میان قشر وسیع کودک و نوجوان ایفا نمایند.

یوسفی نیا (1380) در پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت آگهی های فرهنگی در روزنامه های عصر قاجار با تأکید بر آگهی کتاب" به شناخت زمینه های فرهنگی آگهی در مطبوعات عصر قاجار از نظر کمیت (تعداد، سطح زیر چاپ) و کیفیت (محتوا) پرداخته و به این نتایج رسید که بالاترین سهم آگهی های فرهنگی متعلق به روزنامه اختر است که حدود 34 درصد بوده که در خارج از ایران منتشر شده است و کمترین سهم با حدود 1 درصد متعلق به روزنامه شرافت بوده است.

نوروزی (1382) در پژوهش خود با عنوان "بررسی میزان ونحوه انعکاس اخبار و مطالب مربوط به کتاب در روزنامه های کثیرالانتشار سال 1380" به بررسی اخبار و مطالب مربوط به

کتاب در روزنامه های ایران، همشهری، اطلاعات و کیهان پرداخت. نتایج نشان داد که از بین 4 روزنامه مورد بررسی، روزنامه همشهری بیشترین سطح زیر چاپ اخبار و مطالب مربوط به کتاب را به خود اختصاص داده و روزنامه ایران، از نظر تعداد مطالب بیش از سایر روزنامه ها به انعکاس اخبار و مطالب مربوط کتاب پرداخته است.

نوع پژوهش

این پژوهش از جمله تحقیقات کاربردی است که به شیوه پیمایشی تاریخی انجام خواهد شد. در واقع با پیمایش تاریخی یکایک روزنامه های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی، همشهری، تلاش خواهد کرد به نتایج مورد انتظار دست یابد.

روش پژوهش

روش اجرای این پژوهش به شیوه تحلیل محتوا خواهد بود. باید با مراجعه مستقیم به اسناد و مدارک مورد نیاز یعنی شماره های مختلف روزنامه های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی، همشهری در محدوده سال های 1380 تا 1384 داده های مورد نیاز گردآوری و تجزیه شود.

جامعه آماری پژوهش

جامعه مورد بررسی این پژوهش، مقاله ها، گزارش ها، معرفی ها و نقدهای منتشره در روزنامه های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی، همشهری در دوره های هشتم و نهم ریاست جمهوری خواهد بود. منابع مورد استفاده چهار روزنامه ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی و همشهری از خرداد 1380 تا مرداد 1384 خواهد بود. انتخاب این روزنامه ها بدین جهت است که در دوره برگزیده شده که دوره مورد نظر در این پژوهش خواهد بود به طور مستمر به انتشار خود ادامه داده و نسبت به سایر روزنامه ها در انجام این پژوهش ارجحیت دارند. در مورد روزنامه ها، تعداد مقاله ها و گزارش ها، معرفی ها و نقدهای مربوط به کتاب، فرهنگ کتاب خوانی و کتابخانه ها در چهار روزنامه ذکر شده بررسی خواهد شد و نتایج حاصله، هم از نظر دوره وهم از نظر روزنامه با یکدیگر مقایسه خواهد شد.

ابزارها و روش گردآوری داده ها

برای گردآوری داده های مورد نیاز از چک لیست استفاده خواهد شد. برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر باید با مراجعه مستقیم به آرشیو اسناد و مدارک کتابخانه ملی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مراجعه به خانه کتاب ایران، کتابخانه مجلس، داده های مورد نیاز را گردآوری نمود. باید شماره های روزنامه های مورد نظر براساس سال، ماه و روز مطالعه، بررسی و آمار و اطلاعات لازم بر روی فیش های تحقیق یادداشت شود.

شیوه تجزیه و تحلیل داده ها

پس از جمع آوری داده ها، برای مقایسه تعداد متغیرها باید از روش آماری آزمون T معنادار بودن تفاوت نسبت های دو جامعه آزمون T استفاده شود، زیرا برای بررسی داده های کمی که به صورت فراوانی شمارش می شوند روش مناسبی است. برای ارزیابی یافته های پژوهش، داده های حاصل با استفاده از آمارهای توصیفی، جداول فراوانی و نمودارها و آمار استنباطی، آزمون T، و تحلیل واریانس دو راهه به کمک نرم افزارهای آماری spss و Excell تجزیه و تحلیل شد.

یافته های پژوهش

با توجه به هدف اصلی این پژوهش که تحلیل محتوای روزنامه های کثیرالانتشار در دوره هشتم ریاست جمهوری اسلامی ایران از نظر انتشار مطالب مرتبط با کتاب و کتابخوانی است با استفاده از آزمون T مستقل و تحلیل واریانس دو راهه به تجزیه و تحلیل داده ها پرداخته شد و نتایج در جداول ارائه شدند.

آیا در چهار روزنامه اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری بین فعالیت های فرهنگی (مقاله ها، گزارش ها، معرفی های کتاب و نقدهای کتاب) در دولت هشتم تفاوت معناداری وجود دارد؟

جدول شماره 1: شاخص های آماری میانگین کل فعالیتها (مقاله - گزارش - معرفی و نقد کتاب) در دولت هشتم

دولت هشتم		شاخص آماری
انحراف استاندارد	میانگین	ایران
18/75	54/09	

8/6	28	همشهری
12/99	29/8	اطلاعات
14/1	18/67	جمهوری اسلامی

جدول شماره 2: نتایج آزمون تحلیل واریانس Anova

P	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	منبع تغییرات
0/000**	60/2	12417/778	3	37253/334	روزنامه
-	-	206/26	202	41665/53	خطا
-	-	-	205	78918/87	کل
** معناداری در سطح 0/01			* معناداری در سطح 0/05		

اطلاعات مندرج در جدول مقایسه میانگین فعالیت های فرهنگی در چهار روزنامه در دولت هشتم است. همان طور که مشاهده می شود میانگین کل فعالیت های فرهنگی در روزنامه ایران برابر با 54/09 است. در حالی که میانگین فعالیت های فرهنگی در روزنامه همشهری 28، در روزنامه اطلاعات 29/8 و در جمهوری اسلامی 18/67 است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان می دهد که بین فعالیت های فرهنگی در این چهار روزنامه تفاوت معناداری در سطح 0/01 مشاهده می شود. آزمون تعقیبی توکی نشان داد که فعالیت فرهنگی در روزنامه ایران به صورت معناداری از سایر روزنامه ها بالاتر است.

آیا بین فعالیت های فرهنگی، مقاله ها، گزارش ها، معرفی های کتاب و نقدهای کتاب (در چهار روزنامه اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری) در دولت هشتم تفاوت معناداری مشاهده می شود؟

جدول 3: شاخص های آماری میانگین فعالیت ها در دولت هشتم

شاخص آماری	میانگین رتبه ها
------------	-----------------

1/29	مقاله ها
3/06	گزارش ها
3/64	معرفی کتاب
2	نقد کتاب

$$x^2=456.62 \quad df=3 \quad p=0/000$$

جهت بررسی و مقایسه میانگین فعالیت ها (مقاله - گزارش - معرفی کتاب و نقد کتاب) در کلیه روزنامه های ذکر شده از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان طور که مشاهده می شود میانگین رتبه فعالیت فرهنگی مربوط به معرفی کتاب برابر با 3/64 است در حالی که میانگین رتبه گزارش نویسی برابر با 3/06 و نقد کتاب برابر با 2 و مقاله نویسی 1/29 است. بنابراین بیشترین فعالیت فرهنگی مربوط به معرفی کتاب است که به صورت معناداری در سطح 0/01 بالاتر از سایر فعالیت هاست.

سؤال اصلی: آیا فعالیت های فرهنگی (مقاله، گزارش، معرفی کتاب و نقد کتاب) در روزنامه ها در سال های سال های 80 تا 84 تفاوت معناداری مشاهده می شود؟

جدول شماره 4: شاخص های آماری میانگین کل فعالیت ها (مقاله - گزارش - معرفی و نقد کتاب) در دولت هشتم

دولت هشتم		شاخص آماری
انحراف استاندارد	میانگین	
21/67	33/7	سال 80
24/34	36/85	سال 81
16/24	30/66	سال 82
15/26	31/39	سال 83
17/25	30/4	سال 84

جدول شماره 5: نتایج آزمون تحلیل واریانس Anova

P	F	میانگین	درجه آزادی	مجموع	منبع
---	---	---------	------------	-------	------

تغییرات	مجذورات	مجذورات	مجذورات	مجذورات	تغییرات
سال	1949/3	4	487/33	1/27	0/282
خطا	76969/55	201	382/93	-	-
کل	78918/87	205	-	-	-
* معناداری در سطح 0/05			** معناداری در سطح 0/01		

اطلاعات مندرج در جدول مقایسه میانگین فعالیت های فرهنگی در سال های 80 تا 84 در دولت هشتم است. همان طور که مشاهده می شود میانگین کل فعالیت های فرهنگی در سال 80 برابر با 33/7 است. در سال 81 برابر با 36/85، در سال 82 برابر 30/66، سال 83 برابر 31/39 و در سال 84 برابر با 30/4 است. همان طور که ملاحظه می شود بیشترین فعالیت فرهنگی در سال 81 و کمترین فعالیت فرهنگی در سال در روزنامه 84 است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان می دهد که بین فعالیت های فرهنگی در این چهار سال دولت هشتم تفاوت معناداری مشاهده نمی شود. بنابراین هر چند در فعالیت فرهنگی در سال 81 با سال های دیگر تفاوت دارد اما این تفاوت در هیچ سطحی معنادار نیست.

نتیجه گیری

با عنایت به یافته های پژوهش و در یک نتیجه گیری کلی می توان بیان کرد که فعالیت های فرهنگی در روزنامه ایران به صورت معناداری از سایر روزنامه ها بالاتر است و بین فعالیت های فرهنگی در این چهار روزنامه تفاوت معناداری در سطح 0/01 مشاهده می شود. همچنین بیشترین فعالیت فرهنگی مربوط به معرفی کتاب است که به صورت معناداری در سطح 0/01 بالاتر از سایر فعالیت هاست و کمترین مربوط به مقاله ها می باشد. همان طور که ملاحظه می شود بیشترین فعالیت فرهنگی در سال 81 و کمترین فعالیت فرهنگی در سال 84 است. نتایج نشان می دهد که بین فعالیت های فرهنگی در این چهار سال دولت هشتم تفاوت معناداری مشاهده نمی شود. بنابراین هر چند در فعالیت فرهنگی در سال 81 با سال های دیگر تفاوت دارد اما این تفاوت در هیچ سطحی معنادار نیست.

منابع

فارسی

- امانی، غ. (1379). بررسی میزان همبستگی میان مطالعه دوران کودکی- نوجوانی و مطالعه در دوران بزرگسالی. پایان نامه دکتری کتابداری و اطلاع رسانی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- باقریان نژاد اصفهانی، ز. (1371). روزنامه و روزنامه نگاری در ایران. اصفهان: نشر مولانا.
- تلویزیون و کتابخوانی کودکان و نوجوانان: تأملی بر نقش رسانه ها در تعمیق فرهنگ مطالعه و کتابخوانی در نزد کودکان و نوجوانان در جامعه. نشریه جام جم، 80/1/29.
- جوادزاده، م. (1387). خانواده و فرهنگ کتابخوانی. روزنامه رسالت، 1387/2/15.
- دال، ا. (1382). تاریخ کتاب. ترجمه سوسن نوری افشار؛ با مشارکت و حمایت مرکز تحقیقات و مطالعات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: کویر.
- دهقانی، ل. (1389). نقش رسانه ها در اشاعه فرهنگ کتاب و کتابخوانی.
- زارع تیموری، م. (1386). اهمیت و جایگاه کتاب و کتابخوانی از منظر مقام معظم رهبری انس با کتاب. روزنامه کیهان. قابل دسترسی در:
[HTTP://WWW.BASHGAH.NET/FA/CONTENT/SHOW/13764](http://www.bashgah.net/fa/content/show/13764)
- قبادی، ح. اللهیاری فومنی، م. (1388). بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در جهان: بررسی وضعیت مطالعه کودکان و نوجوانان در آمریکا. پژوهشگر ماری پوپ اورزبورن ... {و دیگران}. ج. 1. تهران: شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر.
- قبادی، ح. اللهیاری فومنی، م. (1388). بررسی وضعیت کتاب و کتاب خوانی در جهان: نگرش جوانان انگلیسی نسبت به مطالعه، تحقیقی در زمینه تأثیر خانواده، همسالان و مدرسه بر مطالعه افراد. پژوهشگران: کریستنا کلارک، سارا اورزبورن و رودی آکرمن. ج. 3. تهران: شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر.
- محمدی، ز. (1376). بررسی میزان علاقه مندی نوجوانان و جوانان به مطالعه کتاب. (طرح تحقیق). سمنان: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مرکز آمار ایران. (1351). کتاب و مطبوعات در ایران. تهران: مرکز آمار ایران، سازمان برنامه و بودجه.

مهرنوش، خ. (1357). انعکاس نقش کتابخانه در جامعه براساس تحقیقی در مطبوعات ایران. پایان نامه (کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه شیراز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

نوروزی، ن. (1382). بررسی میزان و نحوه انعکاس اخبار و مطالب مربوط به کتاب در روزنامه های کثیرالانتشار سال 1380. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

یوسفی نیا، ر. (1380). بررسی وضعیت آگهی های فرهنگی در روزنامه های عصر قاجار با تأکید بر آگهی کتاب. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

Archive of SID